

Október 6. - az aradi vértanúk emléknapja

Az 1848/49-es szabadságharc záró szakasza a magyar történelem egyik legmegrendítőbb időszakának számít. A magyar honvédsereg az osztrák-orosz túlerővel szembeállva 1849. augusztus 13-án az Arad közelében levő Világosnál az orosz csapatok előtt letette a fegyvert. A szabadságharc leverését kegyetlen osztrák megtorlás követte. Aradon kivégezték azt a 13 honvédtábornokot, akiket aradi vértanúként tart számon a magyar történelem. Pesten kivégezték gróf Batthyány Lajos miniszterelnököt.

I. Miklós az 1849. június 15–20-a között Magyarországra benyomuló orosz haderő élére régi bizalmasát, Ivan Fjodorovics Paszkevics-Erivanovics tábornagyot, Lengyelország hűbirtokosát állította. A cár a főparancsnok személyének kiválasztásával és az intervenciós hadsereg hatalmas tömegével egyaránt jelezte: Európa biztos lehet az orosz fegyverek gyors sikerében. 1849. május 5-én kelt levelében a következő utasításokat adta a tábornagynak:

A jelenlegi helyzetben, úgy gondolom, valóságos segítséget kell nyújtanunk, nem elszigetelten, hanem az összes számításba vehető erővel, úgy, hogy a várt siker kétségtelen legyen. Te magad vezesd új győzelmekre, nagylelkű, segítő tetteid hadseregemet; segítsen meg bennünket az Isten, s te légy az ő eszköze! [...] ne hagyd magad az osztrákok által befolyásolhatni, nyugodtan mérlegeld a siker valamennyi előfeltételét, s akkor Isten nevében orosz módra, gyorsan csapj le ellenségeinkre. Ne kíméld a csöcseléket.

Görgei már július 21-én a fegyverszünetre vonatkozó üzenetet kapott Hruľjov tábornoktól. Július 24-én újabb felszólítást kapott a fegyverletételre. Görgei elutasította a magyar politikai álláspontra hivatkozva, egyúttal tárgyalást javasolt a magyar kormány és az orosz cári udvar között, az orosz hadsereg közvetítésével. Mivel az orosz-magyar hadikövet-váltás a diplomáciai szokások betartásával zajlott le, a magyar kormány, elsősorban pedig Kossuth Lajos komolyan reménykedni kezdett egy orosz-magyar különbékében. Július 30-án Szemere Bertalan és gróf Batthyány Kázmér vezetésével szabadságharcunk jogosságát kifejtő állami iratot fogalmaztak meg és küldték el augusztus 5-én Görgeitől az orosz táborba.

Paszkevics nevében tábornoka, Rüdiger rövid levélben azt válaszolta Görgeinek, hogy hadserege csak katonai kérdésekről tárgyal és csak a hadsereggel. Politikai kérdésekkel a magyar félnek az osztrákokhoz kell fordulnia. Az elutasító üzenettel augusztus 10-én, a temesvári csata után érkezett meg Poeltenberg az Aradon tartózkodó Görgeihez, akit így a kormány már hiába hatalmazott fel az oroszokkal való béketárgyalásra.

A magyar honvédsereg a Világoshoz közeli csigérszöllősi mezőn tette le a fegyvert 1849. augusztus 13-án délután 3 órakor az orosz Rüdiger tábornok előtt. A megadási okmányt a Bohus-kastélyban írták alá. A magyarok megadásának módja szimbolikus jelentést hordozott: Görgei ezzel kívánta jelezni, hogy a magyarokat nem a Habsburg Birodalom, hanem a cári haderő győzte le.

Az ifjú Ferenc József császár személyesen érezte sértve magát tisztjeinek hűtlensége miatt. Ezt még tetézte az a tény, hogy Görgei tudatosan az oroszok előtt tette le a fegyvert, ezzel a megbánásnak még a látszatát is kerülve. Az anekdota szerint Schwarzenberg miniszterelnököt arra figyelmeztették, hogy a magyarok érzelmeit kegyelemmel kellene megnyerni. Állítólag a következőket mondta: „Ez így igaz, azonban még előtte akasztunk egy kicsit.” Az inváziós orosz hadvezetés végül átadta a fogságukban lévő magyar tábornokokat az osztrákoknak, jóllehet egyes korabeli források szerint ígéretet tettek ennek az ellenkezőjére.

Világos után az osztrákok véres megtorlásba kezdtek. Több száz katonát és civilt ítéltek halálra és még többet várfogságra. A foglyul ejtett katonákat – a tiszteket lefokozva – erőszakkal besorozták az osztrák hadseregbe.

1849. augusztus 27-én az osztrák minisztertanács határozata a tiszteket megillető golyó általi halál helyett akasztást írt elő a magyar tábornokoknak. Az oroszok presztízskérdésnek tekintették, hogy nagyhatalmi vetélytársuk, Ausztria legalább Görgei életét megkímélje.

A kivégzések már korábban megkezdődtek: augusztus 20-án Temesváron lőtték főbe lovag Hruby Gyula őrnagyot, Görgei Artúr volt segédtisztjét. 1849 augusztusa és 1850 februárja között Aradon még további három honvédtisztet végeztek ki. 1849. augusztus 22-én Ormai Norbert honvéd ezredest – őt szokás az első aradi vértanúnak is nevezni –, 1849. október 25-én Kazinczy Lajos honvéd ezredest, Kazinczy Ferenc fiát – őt a tizenötödik aradi vértanúnak tekintik – és 1850. február 19-én Ludwig Hauk alezredest, Bem József tábornok hadsegédjét. Lenkey János honvéd vezérőrnagy az aradi várbörtönben halt meg, kivégzésére nem került sor, mert a fogságban megőrült.

Kiss Ernőre és Vécsey Károlyra 1849. szeptember 21-én mondták ki az ítéletet. Aulich Lajos, Damjanich János, Desseffy Arisztid, Knezić Károly, Lahner György, Lázár Vilmos, Leiningen-Westerburg Károly, Lenkey János, Nagysándor József, Poeltenberg Ernő, Schweidel József és Török Ignác perének ítélete 1849. szeptember 26-án született meg. Gáspár András tábornok így emlékezett társaira: *„Olyan büszkén fogadták a halálos ítéletet, mintha csupa dicséretet olvastak volna fel előttük. A kihallgatásoknál, amikor még remélték, hogy javítanak sorsukon, talán szelídeknek mutatkoznak, de most: mindegyik egyszerre úgy megkeményedett, mint a gránitzikla.”*

Gróf Batthyány Lajos pesti kivégzését és az aradi vértanúk halálbüntetésének végrehajtását szándékosan időzítették úgy, hogy október 6-án az 1848-as harmadik bécsi forradalom és Theodor Bailliet von Latour császári hadügyminiszter meggyilkolásának első évfordulójára essék.

A dekrétum így hangzott:

Ítélet

melyet a magas császári királyi hadsereg-főparancsnokság parancsára összeállított megesketett teljes haditörvényszék az alább megnevezett vádlott urak, a magyar lázadó hadsereg főnökei ügyében egyhangúlag hozott

1. Aulich Lajos, aki Pozsonyban, Magyarországon született, ötvenhét éves, katolikus vallású, nőtlen, 1812-ben hadapródként lépett be a Sándor császár gyalogezredbe, legutóbb alezredes ugyanebben az ezredben;*

2. Török Ignác, aki Gödöllőn, Pest megyében, Magyarországon született, ötvennégy éves, katolikus vallású, nőtlen, alezredes a császári királyi utászkarban, és legutóbb Komárom várának helyi erődítési igazgatója;

3. Lahner György, aki Besztercebányán, Zólyom megyében, Magyarországon született, ötvenhárom éves, katolikus vallású, nő, egy gyermek apja, legutóbb őrnagy és a III. zászlóalj parancsnoka a császári királyi gróf Gyulay Ferenc gyalogezredben;

4. Schweidel József, aki Zomborban, Bács megyében, Magyarországon született, ötvenhárom éves, katolikus vallású, nő, öt gyermek apja, legutóbb őrnagy a 4. Sándor orosz nagyherceg huszárezredben;

5. Poelt von Poeltenberg Ernő, aki Bécsben, Ausztriában született, harmincöt éves, katolikus vallású, nő, három gyermek apja, legutóbb kapitány és századparancsnok a 4. Sándor orosz nagyherceg huszárezredben;

6. Nagysándor József, aki Nagyváradon, Bihar megyében, Magyarországon született, negyvenöt éves, katolikus vallású, nőtlen, kapitány és századparancsnok az 5. huszárezredben, 1847 óta nyugállományban;

7. Knezić Károly, aki Veliki Grđevacon, a varasdszentgyörgyi határőrezred területén született, negyvenegy éves, katolikus vallású, nő, két gyermek apja, legutóbb százados a 34. Porosz herceg sorgezredben;

8. Gróf Leiningen-Westerburg Károly, aki Ilbenstadtban, Hessen nagyhercegségben született, harmincéves, lutheránus vallású, nős, legutóbb százados a 31. gróf Leiningen sorgealozredben;

9. Dessewffy Arisztid, aki Csákányban, Abaújvár megyében, Magyarországon született, negyvenhét éves, evangélikus vallású, nős, korábban kapitány és századparancsnok a gróf Radetzky huszárezredben, 1839 óta nyugállományban;

10. Damjanich János, aki Stazán, a 2. báni határőrezred területén született, negyvenöt éves, görög nem egyesült vallású, nős, gyermektelen, legutóbb százados és egy gránátoszázad parancsnoka a 61. Rukawina sorgealozredben; végül

11. Lázár Vilmos, aki Nagybecskereken, a Bánságban született, harmincnégy éves, katolikus vallású, nős, három gyermek apja, hadnagyi rangjáról a 34. gyalozredben 1843-ban tiszti jellegének megtartása nélkül leköszönt.

Mindezek a vádlott urak a velük szemben folytatott hadbírószági vizsgálat során a megállapított tényállást elismerték, hogy ellentétben a császári királyi hadseregbe való belépésükkor tett esküjükkel, illetve Lázár vádlott esetében a szolgálatból való kilépéskor kiállított kötelezvényvel, hogy törvényes császáranak és királyának csapatai ellen harcolni nem fog... 1848. november 12-i és 1849. július 1-i kiáltvány értelmében, mégpedig Aulich Lajos és Török Ignác alezredes – Láhner György őrnagy – Poeltenberg Ernő, Nagysándor József és Dessewffy Arisztid kapitány – Knezić Károly, gróf Leiningen Károly és Damjanich János százados vádlott urak az osztrák hadseregben viselt tiszti rangjuk, illetve nyugdíjuk elvesztése mellett – valamint Lázár Vilmos kötél általi halállal büntetendők minden ingó és ingatlan vagyonuk elvesztése mellett; Schweidel József vádlott őrnagy rangjának és bárhol található minden ingó és ingatlan vagyonának elvesztése mellett golyó általi halállal büntetendő... Kihirdetendő és végrehajtandó, Dessewffy és Lázár vádlott esetében azzal az enyhítéssel, hogy ők lőpor és golyó általi halállal büntetendők.

Az ítéletek kimondása, a kivégzések mikéntje és sorrendje alapos megfontolás alapján történt. Török Ignác szívrohamot kapott, mielőtt a hóhér végezhetett volna vele. A lőpor és golyó általi halálra ítéletekkel – Lázár Vilmos ezredes, Dessewffy Arisztid tábornok, Kiss Ernő tábornok, Schweidel József tábornok – reggel fél hatkor tizenkét katona állt szembe, akik parancsnokuk intésére tüzet nyitottak. Kiss Ernő kivételével mind azonnal meghaltak. Őt a vállán érte a golyó, ezért három katona közvetlenül elé állt, és újra tüzeltek.

A kötél általi kivégzésekre reggel hat után került sor. Lovag Poeltenberg Ernő tábornok, Török Ignác tábornok, Lahner György tábornok, Knezić Károly tábornok, Nagysándor József tábornok, gróf Leiningen-Westerburg Károly tábornok, Aulich Lajos tábornok, Damjanich János tábornok és gróf Vécsey Károly tábornok sorban elbúcsúztak egymástól. Vécseynek már nem volt kitől búcsút vennie, a legenda szerint Damjanich holttestéhez lépett, és megcsókolta annak kezét.

Elrettentésül az elítéltek tetemét közszemlére tették ki. A kivégzettek ruhái a hóhért illették, ezért a felakasztottak testét levetkőztetve a bitófa tövébe helyezték, majd melléjük döntötték a bitófák oszlopait. Október 6-án este az agyonlőtt tábornokokat a sáncárokban, a felakasztott vértanúkat pedig a vesztőhelyen temették el.

A szemtanúk elbeszélése alapján már egy-két órával a kivégzések után tömegével zarándokoltak annak helyére a gyászolók. Mindenki sírt, imádkozott, és ezen a napon minden boltot, nyilvános helyiséget bezártak. Barabás Béla, országgyűlési képviselő visszaemlékezése szerint édesapja volt az első, aki egy kiszáradt eperfát és egy keresztet vitetett ki a kivégzés helyszínére. A fa ágaira ragasztott cédulákra írták fel a tizenhárom vértanú nevét. 1871-ben az Aradi Honvédegyelet egy emlékkövel helyettesítette a kiszáradt eperfát. A vesztőhelyen ma látható obeliszket 1881-ben állították fel.

1890. október 6-ától a pesti közönség a Vigadóban felállított Edison-féle fonográf hengerről hallhatta Kossuth Lajos megemlékező szavait az aradi hősokról:

...A világ bírāja, a történelem fog e kérdésre felelni. Legyenek a szentemlékű vértanúk megáldottak poraikban, szellemeikben a hon szabadság Istenének legjobb áldásaival az örökké valóságban keresztül; engem, ki nem borúlhatok le a magyar Golgota porába, engem October 6ka térdeimre borúlva fog hontalanságom remete lakában látni a mint az engem kitagadott Haza felé nyujtva agg karjaimat a hála hő érzelmével áldom a vértanúk szent emlékét hűségükért a Haza iránt, 's a magasztos példáért, melyet az utódoknak adtanak; 's buzgó imával kérem a magyarok Istenét hogy tegye diadalmassá a velőkig ható szózatot, mely Hungária ajkairól a magyar nemzethez zeng. Úgy legyen. Amen!

*A Habsburg Birodalom hadseregében tizenkét huszárezred szolgált, mind magyar alakulatok. Az ezredek kiegészítése kizárólag a Magyar Királyság és részei területéről történt. Ennek megfelelően vegyes nemzetiségűek voltak, de főként magyar legénységgel. A huszárezredek a szokásoknak megfelelően hadrendi számmal és névvel látták el. A név az ezredtulajdonos nevére utalt: a 4. Sándor-huszárezred tulajdonosa Sándor nagyherceg, orosz trónörökös, az 5. Radeckzy-huszárezredé gróf Joseph Radetzky tábornagy, a Miklós-huszároké I. Miklós orosz cár volt. A gyalogezredek névadása hasonló módon történt.

Források:

<https://rubicon.hu/cikkek/paszkevincs>

<https://mek.oszk.hu/09400/09477/html/0021/2263.html>

<http://mek.oszk.hu/06100/06162/html/aradiv02865k/aradiv02865k.html>

http://www.nefmi.gov.hu/letolt/kozokt/libri/konyv_v.pdf

<https://moszkvater.com/a-kegyelem-jo-dolog-de-elobb-egy-kicsit-akasztunk/>

<https://web.archive.org/web/20160305011833/http://vmek.oszk.hu/kiallitas/kossuthhangja/html/nyito.htm>

https://hu.wikipedia.org/wiki/Vil%C3%A1gosi_fegyverlet%C3%A9tel

<http://www.budaihonvedek.hu/huszarok-a-szabadsagharcban/>

https://arsmilitaria.blog.hu/2020/07/24/a_magyar_honvedsereg_hadkiegeszitesi_1848_1849-ben

https://nkerepo.uni-nke.hu/xmlui/bitstream/handle/123456789/16175/magyar_honvedseg_1848-1989_1.pdf?sequence=1